

GEORG KOLD – IGAVESTI TRUU EESTI VABARIIGILE

Heiki Raudla, ajaloo huviline,
Viljandi Ühendatud Kutsekeskkooli arendusjuht

Mitmed sõjaeelsed Viljandimaa valla- ja linnajuhid olid ametis pikka aega ja tulemusrikkalt ning pälvisid sellega oma rahva lugupidamise. Neid iseloomustasid põhimõttekindlus ja järjepidevus. Rasked ajad aga jätsid oma pitseri ning enamikul neist oli võimalus valida kas põgeniku, metsavenna või Siberi tee. Georg Kold oli üks neist. Ta oli Põltsamaa linnapea aastail 1930–1940 ja 1941–1942.

Georg Kold¹ (ka Gold) sündis 1. detsembril (ukj) 1884 Pärnumaal Pööravere vallas (1893. aastal liideti see Enge vallaga) Katsioja talus. Tema isa Jüri Kold oli sündinud 21. augustil 1854 ja ema Maria (neiu-põlvenimega Lauri) 12. oktoobril 1863.

Isa oli puutöomes, kes käis maju ehitamas ja oli vahel ka mölder. Perre sündis 11 last, kuid suureks kasvasid vaid kaks õde ja neli venda. Georg oli esimene poeg, tema sünd registreeriti apostliku õigeusu kiriku Kergu koguduses, sest ema oli õigeusklik. Sünnikandes oli nimena kirjas Georgi Kold. Vaevalt oskas ehitusmeister Jüri Kold aimata, misgugune saatus ootab ees tema vanimat poega.

Georg sai kodus hea eelhariduse ja astus seejärel Uduvere kihelkonnakooli, mille lõpetas kolme aastaga. Seejärel töötas ta talusulasena ja täiendas end iseõppimise teel. 17-aastaselt sai temast Uduvere kihelkonnakooli (nn Jakobi kooli) nooremõpetaja ning seal oli ta ametis kolm aastat. Sellele järgnes töö Pärnus ja Riias raamatupidajana. Pärnus abiellus ta 17. veebruaril 1907 Anna Peetsoniga, kes oli õppinud Uduvere kihelkonnakoolis ajal, kui Georg Kold oli seal õpetaja. Anna oli sündinud 9. novembril 1889.

Aastail 1905–1909 töötas Georg Kold Pärnus talurahvaasjade komissari kirjatöömehena, 1910–1911 aga Riias ja Jelgavas. Tütar Ludmilla sündis 5. septembril 1907 Pärnus, sünd registreeriti Jakobi-Uduvere apostlikus õigeusu kirikus.

¹ Tekstis kasutatakse läbivalt nimekuju Georg Kold (välja arvatud tsitaadid ajakirjandusest). Usutavasti Venemaal hakkas Kold millegipärast kasutama nimekuju Gold ja seda 1935. aastani. (Toim)

Georg Koldist saab Kirenski linnapea

Pärnus oli tol ajal talurahvaasjade komissarina ametis helilooja Nikolai Rimski-Korsakovi vennapoeg ning Georg Kold sai oma tööandjaga heaks tuttavaks ja sõbraks. Ärevate aegade saabudes 1905. aastal hakkasid Koldi pea kohale kogunema äikesepilved. Ta oli Pärnumaal tagaotsitav, sest kirjutas talupoegade jaoks mitmesuguseid palvekirju. Kord pidi ta peaaegu karistussalklastele vahele jääma, kuid et ta oli härrasmehelikult riides, ei osanud nood teda tagaotsitavaks pidada.

Kui Rimski-Korsakov sai hiljem Irkutski kuberneriks, kutsus ta ka Koldi Siberisse ja saatis isegi teekonnaraha. Nii saigi mehest aastail 1911–1914 Irkutski kubermanguvalitsuse asjaajaja ja aastail 1914–1917 Irkutski kubermangu Kirenski² linna sõjaväekomisjoni sekretär. Ebapopulaarsele ametikohale vaatamata pälvis Kold oma korrektsuse ja aususega kohalike elanike lugupidamise. Tihe töögraafik ei seganud teda jätkamast haridusteed: sõja-aastatel sooritas Kold Irkutski gümnaasiumis eksternina küpsuseksamid.

Kirenskis ostis Kold perele maja, kus olid kuus tuba ja köök. Kuigi tegemist oli väga vana hoonega, sai sellest pärast kõva remonti päris nägus elamine.

Vene Ajutise Valitsuse ajal oli Kold Kirenski maakonna komissar, 1918. aasta aprillis valiti ta aga juba Kirenski linnapeaks. Selles ametis organiseeris ta kommunistide vastu lööksalgad ja 11. juulil 1918 koondas need Kirenski linna ümber. Piirates ümber punaväe kasarmud, tungis ta, nagaan käes, oma meestega kasarmusse, haaras tunnimehelt relva ja vallutas punaste asupaiga ilma ühegi püssipauguta.

Kuid igal pool ei läinud nii kergelt, näiteks Kirenskist põhja pool asuvas Jakutski kubermangus. Saavutatud vabaduse kaitseks kuulutas Kold välja mobilisatsiooni 18–40-aastastele meestele. Kokku tuli 12 000 võitlejat, kellele oli anda kahjuks vaid 4000 püssi, üks kergekuulipilduja ja kolm raskekuulipildujat. Laskemoona oli samuti väga vähe. Siiski mindi nende piiratud jõududega punastele vastu. Lahingud toimusid Leena jõe orus, mis laiub tasandikuna kahel pool jõge kõrgete mägede vahel.

² Kirenski linn asub Leena ja tema harujõgedega piiratud alal umbes 710 km Irkutskist põhja pool. Stalini ajal oli seal Gulagi transiitlaager. Praegu elab linnas umbes 13 000 inimest. See on Irkutski oblasti vanemaid linnu, mille asutas kasakas Vassili Bugor ja mis sai linnaõigused 1675. aastal. Koha nimi tuli Leena parempoolse lisajõe Kirenga nimest. Evengi keeles tähendab *kirennngna* kotkapesa. Sagedased on suured veeuputused. (H.R.)

Kold püüdis punaseid kinni hoida, kuni Irkutskist saabuvad abiväed. Ta moodustas üksikuid vastupanupesasid, mille vahelt lasti punaste julgestusosad läbi. Peavägi võeti vastu kuulipilduja- ja püssitulega. Maastiku iseärasuse tõttu kasutas ta vaid 1500 meest, teised olid varus. Nende sündmuste käigus sai Kold jalast kergelt haavata.

Oma ülesande täitis Kold seega hiilgavalt. Pidanud neli lahingut Rõdsinski juhitud punaste vägedega, suutis ta nende pealetungi pidurdada augusti alguseni, kui Irkutskist saabusid abiväed ja punased purustati. Koldi meestest sai vaid üks tõsisemalt haavata, punaste kaotused olid aga väga suured. See näitab, et Kold tegutses sõdades ettevaatlikult ja kavalalt.

Kirenski linn asub küll Leena jõe kaldal, kuid on neljast küljest lisajõgedega piiratud. Sel ajal, kui abijõud ühel pool jõge punastele kaela langesid, sõitis Kold aurulaevaga väheste meestega vastaspoole. Liginevat laeva võttis esialgu vastu punaste kuulirahe. Kui laev kauge-nes, kuulirahe lakkas.

Põgenenud enamlased püüdsid pääseda laevadele, mis seisid 2–3 km kaugusel ankrus, kuid osaliselt olid abivägede tule all. Ühe laevaga pääsesid punased küll põgenema, kuid Kold asus oma meestega teisele laevale ja kihutas mässuliste lipu all punastele järele. Jõudes ligemale, nõudis ta allaandmist ning tõstis oma lipu masti. Punased käskisid tule avada, kuid ega Koldi mehed ka maganud. Järgnenud lahingus vaenlane hävitati ning Kold jäi edasi linnapeaks ja maakonnaülemaks. Tema populaarsus oli suur. Ta oli muutunud lihtsate venelaste silmis justkui ebajumalaks, kelle sõna oli seadus.

Arreteerimine ja põgenikuelu Siberi metsas

1919. aasta lõpul Koltšaki rinne lagunes ja sisemaal tekkis punaste salku, kelle vastu tuli võidelda. 30. novembril 1919 sai Kold ühes lahingus paremast käest ja rinnust raskesti haavata ning viidi Kirenski haiglasse. Toimus võitlus, kuid punased vallutasid varsti linna. Nende kohalikel ülemustel oli Koldi vastu nii suur austus, et teda ei lastud maha ning tal võimaldati haiglas paraneda.

Mõne aja pärast pandi kõrgemalt poolt ametisse uued inimesed, sest seniseid tegelasi ei usaldatud. Kirenski uued kommunistlikud võimukandjad heitsid Koldi vanglasse. Ta oli ainuke kinni peetav, sest kõik kriminaalkurjategijad olid vabastatud. Kolmekuise vangistuse järel mõisteti Kold surma ning viidi mahalaskmisele. Ühe lahtise hoovi-

Georg Kold perega Irkutskis 1913. aastal.

värava kohal löi ta kaks püssimeest pikali ja põgenes. Saatjad avasid küll tule, kuid tänu pimedusele põgenik pääses.

Algas vaevarikas pagulaselu. Pool aastat varjas ta end ühes laudas peaaegu laeni ulatuva heinavirna otsas, hiljem oma kodus ühes pisi-keses toas laudadest vaheseinte vahel. Kohalikud elanikud teadsid, et Kold elab kodus, ja saatsid talle kõike vajalikku, kuid keegi ei reetnud teda, ehkki tema pea eest oli määratud kõrge hind. Punased siiski kahtlustasid, et Kold varjab end kodus. Tema maja otsiti 26 korda läbi, kuid midagi kahtlast ei leitud.

1920. aastal paigutati majja sundüürilised. Ruumide laiendamise ajal tuli vahesein lammutada ja Kold pidi kodust lahkuma. Ta põgenes metsa ja valis eluasemeks ühe koopa. Varjupaik asus üsna metsikus mäestikus, oli külm, sageli pitsitas nälg, vahel tuli isegi neli-viis päeva söömata olla. Kohalikud talupojad said varsti Koldi peidupaiga teada ja töid talle vahetevahel toitu.

Lõpuks juhtus nii, et keegi Koldi sõber avaldas ühele Vene revolutsioonis kannatanud ametnikule, et endine linnajuht on maapaos. Too ametnik juhtus aga olema reetur ja Koldi sõbralt pressiti varjupaiga asukoht välja. 10. märtsil 1923 leiti põgenik üles ja pandi uuesti vangi.

Mõnda aega oli Kold Kirenski vanglas. Siin sai tütar Ludmilla isaga salaja kohtuda. Kokkusaamise korraldas üks noor ülemus, kellele oli meeldinud kuulata Kirenski gümnaasiumis õppivat ja tihti solistina esinevat Ludmillat.³ Seesama noormees viiski Koldi tütreaga kohtuma. Vang oli kõhn. Rõivad olid siiski korralikud, kodust saadetud. Ludmilla hakkas nutma, pani käed isa õlgadele ja ütles: „Küll sa oled kõhn!“ Ta nägi oma isa Kirenskis veel korra. See juhtus siis, kui Georg Kold viidi Irkutskisse. Seal mõisteti ta mahalaskmisele, kuid õnneks seda siiski ei toimunud.

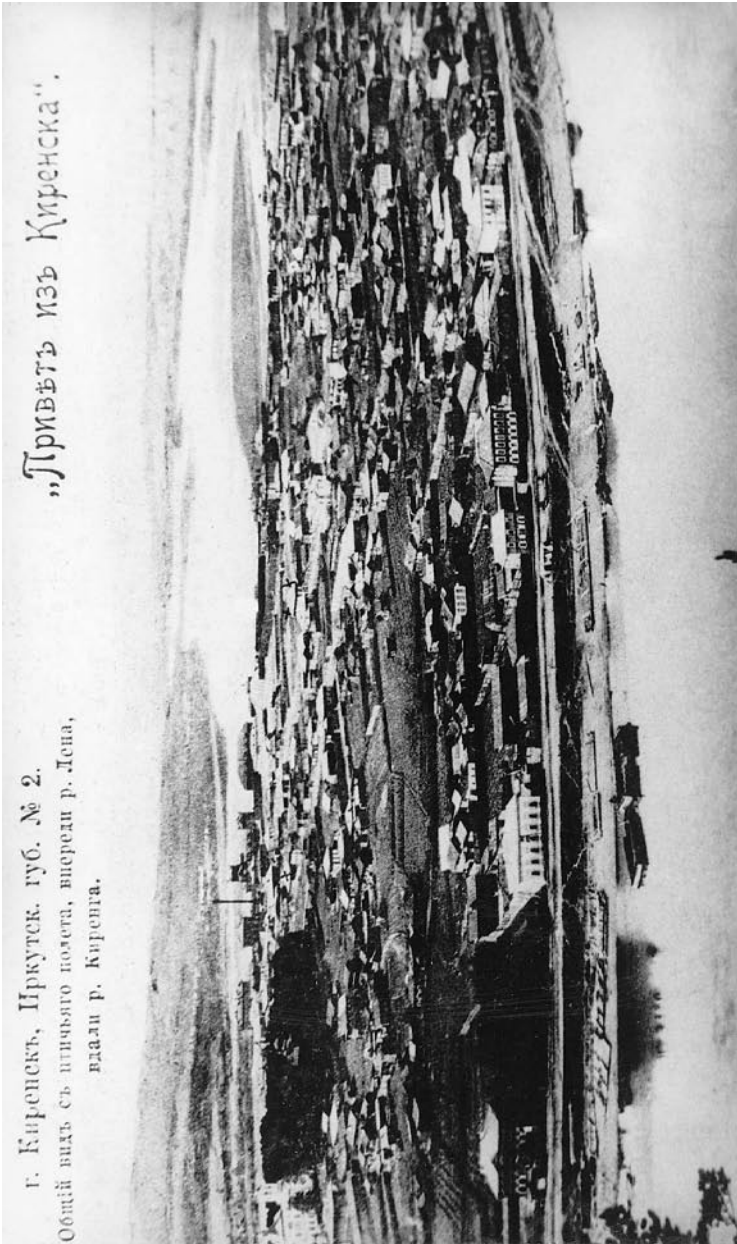
Enne isa nägemist sai Ludmilla käsu minna GPU-sse⁴. Ta läks ja nägi seal ühes ruumis tuttavat talupoega, kes oli ta isa toitnud ja linna kirju toonud. Talupoeg seisis akna all ja vaatas välja. Ludmilla astus uksest

³ Tütarlapse laulmisõpetaja oli olnud Moskva Väikese Teatri pianist, kes oli saadetud valgekaartlasena Siberisse ning oli sel ajal Kirenskis asumisel. Tema jutust tuli välja, et ta oli klaverit õppinud Tartus (Jurjevsi). Veel varem oli Ludmilla kohanud üht naispianisti, kes oli Kirenskis inseneri proua ja õppinud samuti Tartus. Ta elas linnavalitsuse majas alumisel korrusel, linnapea Koldi pere elas teisel korrusel. (H.R.)

⁴ Nõukogude poliitilise politsei nimetus tol ajal (*Государственное политическое управление (ГПУ) при НКВД РСФСР*). (Toim)

г. Киренскъ, Иркутск. губ. № 2.
Общій видъ съ плывяго полога, впереди р. Лена,
вдали р. Киренга.

„Привѣтъ изъ Киренска“.

Kirenski linna vaade 20. sajandi algul.

sisse. Mees keeras veidi pead ja neiu tundis ta ära, kuid kumbki ei teinud teisest välja. Ludmillalt ei küsitud midagi. Uurijad tahtsid lihtsalt jälgida, kuidas Ludmilla ja talupoeg reageerivad, kuid tulemust polnud. Hiljem kuulis Ludmilla, et see isale toitu viinud talupoeg suri vanglas.

Enne Georg Koldi kinnivõtmist arreteeriti tema vend Mihkel ja naine Anna ning viidi pantvangidena Irkutski vanglasse. Kui Anna vangi pandi, elas Ludmilla oma onunaise ja tolle lapsega Koldi majas, sest onunaine oli teeninud Koldi peres – nii ta saigi Mihkliga tuttavaks. Õnneks olid lehm ja kanad ning talupoegadelt sai rõivaste vastu toiduaineid.

Kui Koldi naine vahistati, oli peres veel kaheaastane tütar Aleksandra. Pärast ema arreteerimist võttis Ludmilla lapse sülle ning läks paljajalu endisesse viinavabrikusse, kus asus GPU kontor, ja küsis vihaselt, miks temalt ema ära võeti. Vastuseks kõlas, et öelgu tüdruk, kus ta isa on. Seepeale vastas Ludmilla, et tema seda ei ütle. Mehed lausuvad: kohe näha, et Koldi tütar!

Mõne kuu pärast sai väike Aleksandra veeauruga põletada. See õnnetus mõjus tema südamele ning kahe aasta ja kahe kuu vanune laps suri mõne nädala pärast. Ta maeti ühe Kirenski kloostri surnuaeda.

Koldi abikaasa Anna, kes oli parajasti vanglas, ei teadnud sellest õnnetusest. Vanglas oli samal ajal palju ohvitseriprouasid. Üks neist pani kaarte ja ennustas, et Koldi peres on üks naisterahvas surnud. Õnnetu ema ei tulnud selle peale, et surnud naiseks võib olla tema kaheaastane tütar. Enne lahtisaamist ta siiski kuulis õnnetusest. Anna sai kokku Mihkliga ja too ütles eesti keeles, et Šura (Aleksandra) on surnud. Põhjusest ei jõudnud ta rääkida, sest valvur käratas talle peale.

Irkutski vanglas mõisteti Kold teist korda surma, ent seegi kord ei saanud surm teda võtta.

Tagasi Eestisse

Õnneks oli Irkutskis Eesti Vabariigi esindaja ja too sekkus sündmuste käiku, selgitades, et Georg Koldi kui Eesti Vabariigi kodanikku ei tohi surma mõista ega hukata. Koldil tuli istuda kolm aastat vanglas. Tema naine Anna ja vend Mihkel olid juba varem vabaks saanud, sest Kold oli ju tabatud. Nemad sõitsid Moskva kaudu Eestisse. Tütar Ludmilla ja Mihkli naine jäid mõneks ajaks veel Kirenskisse, kuid kui vangis olnud omaksed olid Eestisse jõudnud, hakkasid nad perekonnaliikmeid Siberist välja nõudma. Ludmilla jõudis Narva 1923. aasta jaanipäeval. Tal tuli olla seal kaks nädalat karantiinis.

Sõiduga oli palju sekeldusi, sest valitses transpordikriis. Kõigepealt leiti talupoeg, kes viis pere suure seinapeegli eest 300 km kaugusele postijaama, kust oli võimalik postihobustega Irkutskisse raudteeni pääseda. Selles postijaamas tuli oodata hobuste järjekorda ning seal kohtasid Koldid tuttavaid Kirenski poisse. Üks poiss oli Taškendist. Kui ta kuulis, et hobuste saamiseks pandi kirja Koldi nimi, tundis ta huvi, kas nad on Georg Koldi perest. See Taškendi poiss ütles veel, et tema kodulinnas elab üks August Gold. Tuli välja, et see mees oli Georgi vend August. Nüüd aitasid tuttavad poisid kiiremini hobust muretseda ja pakke koormasse tassida. Taškendi poiss sõitis nendega koos sama hobusega Irkutskisse.

Lõpuks jõudsid Georgi tütar ja vennanaine koos oma tütreaga Moskvasse. Seal tuli kaks kuud oodata sõiduks vajalikke dokumente. Moskvas kohtas Ludmilla Ado Birki, kes oli tollal seal Eesti saadik.⁵ Birk aitas neil kiiremini asju ajada. Ludmilla palus, et ta ka Georg Koldi eest seisaks, ja Birk lubas aidata.

Kui Koldid Moskvast koju sõitsid, võttis Eestisse sõitev Birk nad oma kupeesse. Saadik sõitis Narvast edasi Tallinna, kuid Koldid pidid jääma karantiini. Narvas otsisid venelased nad põhjalikult läbi, kuid Ludmilla oli ühe isale antud kuldse auraha varruka nõõbi alla õmmelnud. Ka lehma eest saadud umbes 20 g töötlemata kulda jäi läbiotsijatel leidmata. Kui Georg Kold hiljem kodumaale jõudis, sai ta selle eest ennast riidesse panna. Koldil oli Siberis ka kulduur, kuid see tuli täikal maha müüa, et saada reisiraha.

Kui Ludmilla Eestisse jõudis, asus ta elama ema juurde, kes töötas tol ajal Sindi vabrikus kuduajana. Ludmilla polnud veel 16-aastane, kuid tahtis ise raha teenida. Nii töötas ta Sindi vabrikus viis aastat ketraajana. Algul ei osanud neiu eesti keelt rääkida, kuid aru sai küll. Eestis Vene koolitunnistus ei lugenud. Sindis õeldi talle, et eesti keel tuleb kuue kuuga selgeks õppida. Appi tuli juhus. Ludmilla ema õepoeg, kirjanik August Jakobson tahtis just siis vene keelt õppida. Nii õpetas tema Ludmillale eesti keelt ja too omakorda Jakobsonile vene keelt. Mõne aja pärast sai Ludmilla Eesti kodakondsuse ja isikutunnistuse.

Georg Kold vahetati pärast pikki läbirääkimisi välja kommunist Jurkovski vastu. See mees oli Eestis surma mõistetud seoses 1924. aasta 1. detsembri äpardunud riigipöördekatsega.

Koldi meenutused pani palju aastaid hiljem kirja temaga koos met-

⁵ Tarvastust pärit Ado Birk oli Eesti saadik Nõukogude Liidus aastail 1922–1926. (H.R.)

sas olnud Jaan Juuriksoo: „Ta ootas ligi aasta aega surmaotsuse täideviimist. Tundus, nagu ta oleks unustatud. Siis ühel päeval viidi ta vahimeeste vahel välja ja ta arvas, et nüüd siis on lõpp. Ja oligi lõpp, kuid vangistusel. Ta viidi kabinetti, kus suure laua taga istus morni näoga vanglaülem ning temast paremal ja vasakul naeratavad härrasmehed. Mõlemal olid laual portfellid ja nende peal küбарad. Tema sisenedes tõusid need mehed püsti ja tervitasid teda: „Tervist, härra Kold.“ Tema jahmatuse peale ruttasid mõlemad mehed seletama, et nemad on tulnud Eestist selleks, et teda kodumale viia, ja et nemad soovivad vahest Eestis surma mõistetud Jurkovskiga.“

Kaks väljavahetatavat meest kohtusid 6. jaanuaril 1926 Narva lähedal Komarovka piiripunktis.

Esialgu elas Kold Pärnumaal oma õe juures ja parandas tervist. 15. augustil 1926 asus ta Põltsamaale. Miks ta just Põltsamaa valis? Arvatavasti sellepärast, et seal töötas vend Mihkel Vana-Põltsamaa vala sekretäri Otto Nurmbergi (hiljem Nurm) abilisena. Kold asus esialgu tööle Põltsamaa linnavalitsuse abisekretärina.

Georg Koldist saab Põltsamaa linnapea

Algul elas Kold Põltsamaal koos naisega. Tütar järgnes neile alles 1928. aastal ja jäi koduseks, sest nii oli isa soovinud. 1932. aastal abiellus Ludmilla Mihkel Ollinoga, kes töötas Põltsamaa elektriijaama juhatajana. Koldide perel oli algul korter Õuna tänaval Kampuse majas. Kui Georg Kold sai 21. jaanuaril 1930 Põltsamaa linnapeaks, kolis pere linnavalitsuse maja teisele korrusele. Linnavalitsuse hoone asus tollal jõe ääres, praeguse raamatukogu vastas. See põles maha 1944. aasta sõjasuvel.

Kui Ludmilla mehele läks, oli Koldil majaehitus pooleli ja seetõttu ei tahtnud ta pulmapidu korraldada. Abiellumine toimus linnavalitsuses tunnistajatega ja siis oli pidulik söök kodus kümnele inimesele.

Kui Kold linnapeaks sai, andis kriisiaeg ennast juba tunda, aga Põltsamaa elas selle vapralt üle. Koldi väimees ja elektriijaama juhataja Mihkel Ollino ütles, et Koldi unistuseks oli lasta Põltsamaa äärest ääreni elektrit täis ja kujundada see suvituslinnaks. Kriisiajal organiseeris linnapea töötutele hädaabitöid. Nii rajati uusi tänavaid ja veeti hobustega jõepõhjust tänavatele paekillustikku. Kui olukord paranes, alustati tänavate asfalteerimist.

1934. aastal valmis uus algkoolihoone ja 1936. aastal tapamaja. Eriti

suurt rõhku pandi 1930. aastatel parkide korrastamisele. 1931. aastal rajati õpilaste abiga puukool, mis arvati olevat Tallinna ja Pärnu puukooli järel kolmandal kohal. 1935. aastal istutati parkidesse ja tänavate äärde 2347 puud ja põõsast. 1936. aastal see arv kahekordistus. Ehitati ka kolm kohvikut. Lillemetsa all jõe vasakkaldal valmis enne sõda esinduslik supelrand, mille kujundamiseks veeti kohale hulk liiva. Hiljem rajati veel lastebasseinid ja kiik.

Linna kaunistamise kaasati palju inimesi. Koldi juhtimisel asutati Põltsamaa Kaunistamise Selts, mis töötas koos linnavalitsusega. Puude istutamisest võttis Georg Kold ka ise agaralt osa. Põltsamaa linnaparki püstitati 1935. aastal Karl August Hermanni ausammas.

Põltsamaa oli raudteejaamadest kaugel ja seetõttu asutati raudteejaama kaubakontor, mis kergendas kaupade vedu (meiereidest või jne) linnast välja.

Tuletõrjehoonetele tehti 1934. aastal tugev remont, selle teisele korrusele ehitati saal. Samuti sai remonditud Põltsamaa loss. 23. juulil 1938 kell 7 õhtul avas linnavanem⁶ Kold uue rannahoone, mis oli ehitatud linnainsener Harras Kullango projekti järgi. Ehitus läks maksma 2700 krooni. Hoones olid üldruumid meestele ja naistele, 10 üksikkabiini ning töötas ka väike rannakohvik.⁷ 1930. aastatel said kõik Põltsamaa tänavad elektrivalguse oma jõujaamast. 1937. aastal valmis staadion.

Naisperele oli paradiisiks Naistesaar, kus sai päevitada. Naistesaares ligidalt jõe parema kalda pool on veel Katariina saar (ka Saunasaar), kuhu ehitati valitsuse käsul saun kõrgetele külalistele. Pärast sõda ehitati Põltsamaa Jahimeeste Seltsi liikmed sellest hoonest endale nägusa jahimaja.

Linnavalitsuse maja vastas asus kunagise Uue-Põltsamaa mõisa kõrtsipidaja Stambergi maja, mille ostis ära tuntud arst Carl Prima⁸. See maja põles 1944. aasta sügisel maha. Teises maailmasõjas hävis üldse ligikaudu 75 protsenti Põltsamaa hoonetest.

Linnavanem Kold lõi innukalt kaasa kohalikes ja üleriigilistes algatustes, osales paljudes organisatsioonides ja seltsides ning kuulus Kaitse-

⁶ 1. mail 1938 hakkas kehtima linnaseadus, mille järgi juhtis väikelinnu linnavanem, mitte linnapea. (H.R.)

⁷ Nõukogude okupatsiooni ajal tegutses selles hoones pikka aega rannarestoran. (H.R.)

⁸ Punased (läti hävituspataljonlased) tapsid doktor Prima metsikult 6. juulil 1941 selle eest, et ta oli andnud abi Põltsamaa lahingus haavata saanud metsavendadele. (H.R.)

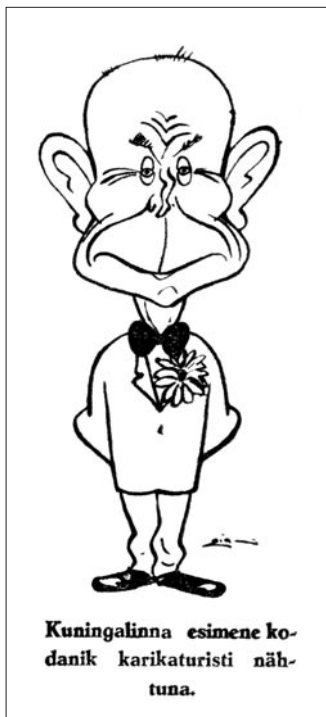
liitu. Tal tuli oma linnas vastu võtta ka kõrgeid külalisi: 1934. aastal külastas Põltsamaad Põhja-Viljandimaa laulupeo puhul Johan Laidoner, 1934. aasta 2. septembril võõrustati Konstantin Pätsi.

1934. aastal valmis Koldil kena maja Kuperjanovi tänav 3. Maja oli küll vahepeal võõrastes kätes, kuid tänapäeval on see taas suguvõsa oma.

Kogu Põltsamaa linn tundis pikakasvulist, saledat ja teravate näojoontega linnapead. Oma töökusega, olles enamasti rahulik ja sirgjooneline, oli ta võitnud enamiku linlaste poolehoidu. Sageli tuli tal öelda ka kibedat tõtt ja nii sai ta endale vaenlasi. Aga enamik neist ulatas talle hiljem lepitust otsides käe.

Georg Kold võimles hommikuti alati voodi juures ja kui pesema läks, pesi alati poolest kehast ja jalgu pesi ta kindlasti igal õhtul. Hästiistuva ülikonna juurde käis tal ristlips. Kui ta kõndis, liikus ta väga sirgelt. Nii mäletavad teda põltsamaalased. Ja kui midagi tollest ajast meenutatakse, öeldakse ikka, et see või teine asi tehti Koldi ajal.

Kui Kold pidas 1935. aastal 50 aasta juubelit, käis teda palju inimesi õnnitlemas.⁹ Väimees Mihkel Ollino lasi elektri välja lülitada ja inimesed tulid tõrvikutega Kuperjanovi tänavale. Adjutant E. Reiali kutsel ilmus Kold trepile ja tänas õnnitlejaid, kuid neid oli liiga palju, et kodus pidu pidada. Teda tervitas tuletõrjeühingu esimees J. Soo. Kui pärast oli tuletõrjeühingul ball, tegi linnapea neile seal juubeli puhul välja. Linnavolikogu kinkis Koldile suure seinakella, millel olevale hõbeplaadile olid graveeritud õnnitlejate allkirjad.¹⁰

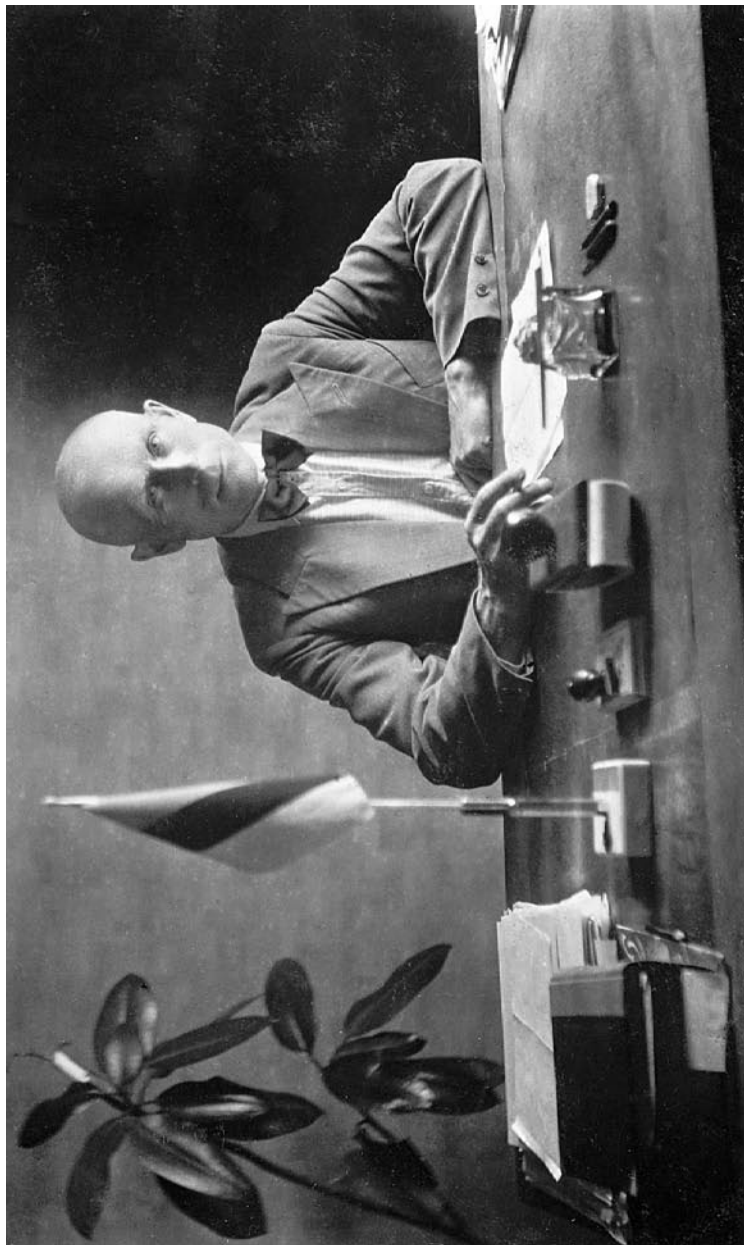

Kuningalinna esimene kodanik karikaturisti nähtuna.

Šarž ajalehest Sakala 9.06.1939, Eia (Evald Reier).

⁹ Jääb selgusetuks, miks pidas Kold oma 50 aasta juubelit 1935. a. Oli ta ju sündinud 1884. aastal. (H.R.)

¹⁰ 1949. aasta küüditamise ajal läks kell kahjuks kaduma. (H.R.)

Linnapea Kold Põltsamaal töölaual taga.

Samal aastal muutis linnapea oma perekonnanimes ühe tähe.

6. jaanuaril 1935 kirjutas Postimees: „Põltsamaa linnapea Georg Kold eestistas neil päevil oma nime, parandades tõlkes kulda tähendava Goldi eestipäraseks – Kold. Selliseks nimeparanduseks siseministri eriluba vaja ei ole. Kold on ka kohaliku nimede eestistamise aktsioonitoimkonna esimees.“

Ta oli populaarne linnapea ja valiti ikka ja jälle sellesse ametisse, seda ka 1939. aasta valimistel.

Georg Kold ja ajakirjandus

Et saada paremat ülevaadet Koldist ja tema tegemistest Põltsamaal, on oluline teada, kes olid need inimesed, kellega ta kokku puutus; mida tollal tehti ja mida selle kohta arvati. Nii pika aja tagant on seda raske täpselt kindlaks määrata, kuid mõningat abi pakub tolleaegne ajakirjandus. Olgu siis allpool ära toodud teemakohane valik tolleaegsest ajakirjandusest.

Uudisleht kirjutas oma loos pealkirjaga „Põltsamaa“ (26.02.1935) järgmist:

„Põltsamaad juhib juba teist aega linnapea Georg Kold, kellel on tähelepanuväärseid teeneid linna korraldamise, kaunistamise ja uute ehitiste püstitamise alal. Linnavalitsuse personali kuulub veel linna-sekretär ja perekonnaseisuametnik Rein Vassil. Sisemise rahu ja julgeoleku eest seisab hea politseikomissar H. Kari, pikk, tugev mees, kes toimib pikalt, kuid kaalutletult.

Vargaid ja valerahategijaid jälgib kriminaalpolitsei vanemassistent Jüri Koik. Ladna mees, keda hindavad isegi need, kes teda kardavad. Lööb agaralt kaasa tuletõrjes ja kaitseliidus ning kõikjal, kuhu vaja head tuju. Põltsamaalaste tervise eest hoolitseb linnaarst dr med C. Prima, kes on osav kirurg ja paremaid kõnemehi. Samuti vaikselt teevad parandustööd ka teised arstid J. Ruus, Ellen Frey ja Mai Saar.

Rohtu iga ohu vastu annab apteeker proviisor H. Rudolf, kelle äri asub ühispanga majas. Väga mitmepalgeline seltskonnategelane on Jaan Peterson, kes on linna algkooli juhataja, ühispanga direktor, põlluseltsi esimees, segakoori juht jne jne. Teda jätkub kõikjale. Tema järglaseks on saamas ta poeg Paul, noor jurist ja pangategelane. Põltsamaal on kohtuniku ametis Jaak Vare, heatujuline vanahärra ja kirgline jahimees, kes Põltsamaale kolis juba kümne aasta eest. Juristide perest

on muide veel advokaadid H. Kongas, J. Põderson, E. Reial, E. Sulg ja S. Kool, kohtupristav J. Soo ja notar Eduard Lindeberg, kaitseliidu juhtivaid jõude.

Põltsamaa on neljahäälise eesti laulu sünnipaik, mispäras siin on ka rida koore: V. Aller juhiv meeskoori, J. Peterson Põltsamaa segakoori. K. Vervolt „Leelo“ segakoori ja pr E. Reial naiskodukaitse naiskoori.“

Uudisleht lisab looga „Põltsamaa elu. Hoiab silma peal“ (4.01.1933) omalt poolt värve:

„Esmajoones peab märkima muidugi linna kõige tähtsat asutust – „Onu“ õllepoodi. Kõrtsimehed omavahel kõik suured südamesõbrad. „Põllumeeste Kodu“ pidaja Vasar käib vaatamas oma naabrit „Eeriku“ pidajat Saart, see jälle vastupidi.

Sama sõbraliku läbisaamisega ja suure esindajate arvuga on Põltsamaal kunstirahvas. „Noor Eesti“ raamatukaante joonistajana tuntud kunstnik Eduard Järv peab diplomipuudusel leppima ühiskonnaasiumi asjaajaja ebakunstilise kohaga, kuna joonistusõpetaja ametit peab pallaslane, kujur Zolk.¹¹ Kõva kunstiinimene on ka „Pallase“ mees Matu Roosmann. Omal ajal karikatuuride tegemisega läbi rännanud pool Euroopat ja Aafrikat, aga nüüd ei põlga ka lihtsamat sorti maalermeistri ametit, mis ei peagi jääma alla kunstile, kui saavutused rehkendada ümber ainult raha peale.

„Onu“ poeg Eedi Mikkelsaar on ka kunagi sellel kunstil käte ja jalga dega kallal olnud, aga peab nüüd palju rahulikumat kohaliku ajakirjaniku ametit. Teeb ka nagu sõber Roosmanni vahest omad kõvad karikatuurid maha, mis siis mõne kohaliku tegelinski ajab üsna marru. Oli olnud sarnane lugu linnapea Goldiga. Mitte ei ole tahtnud uskuda, et tema võiks näha nii krobeline välja. Mängib esimest viiulit sotside orkestris, kes on praegu 15 linnavoliniku häälset kaheksaga linna peremehed.

Linnanõunik Rebane peab elukutselt „Ühispanga“ rahasid lugema ja kui vaja, ka kõva sõna ütleva linnaasjade heaks. Kodu aga ütleb oma sõna „tugevam“ pool, s.o hambaarst pr Rebane. Majaomanike Panga juhataja „Põltsamaa Napoleon“ Karl Vervolt on isegi juba nii kuulus mees, et siinkohale ei maksa seda kuulsuse koormat raskendada.

Postkontori ülem on T. Parikas.“

¹¹ Alfred Zolk, hiljem Alfred Leius. Ta tegi Kõpu kihelkonnas langenute mälestussamba (avati 17.09.1933) ja K. A. Hermannii pronksbüsti Põltsamaal. (H.R.)

Uudisleht, 6.08.1935. „Põltsamaa elutuli“:

„Põltsamaa kohta on isegi üks anekdoot. Sõitnud Põltsamaa mees raudteel Tallinnast koju. Kuulanud teel ajaviiteks vaguninaabrite juttu. Algul aetud ikka harilikku juttu igasugusest tühjast-tähjast, aga viimaks mindud üle peenematele teemadele. Ja räägitud muuseas sellist lugu, et Põltsamaal olla ainult üks truu abielupaar. Jõudnud mees koju ja seletanud kuuldu naisele. Naine muidugi uudishimulikult pärima, et kes see paar peaks olema? Teinud mees suured silmad. Asi kohe selge ja tüli loomulikult majas.

Jõukad mehed siin Põltsamaal kõik, vähemalt need, kes tegelevad äriaga. Kullasepp Rumvalt, doktor Prima, notar Lindeberg, ärimehed C. Jürmann, P. Puhk ja E. Brisk. Veel tuntud põltsamaalased on pastor Erik Frey ja hambaarst Rebane.“

Uudisleht, 28.07.1935. „Läbi põlise Põltsamaa“:

„Ja raske on tööpoolest tänapäeval väikelinnal. Linnapea Kold kaebab, et kuidagi ei saa edasi. Tööd saab tehtud, aga silmnähtavalt ei nihku midagi. Pisike linn ja pisikesed võimalused. Linnapea nõrkuseks olevat teed. Arvab aga ise, et teed on rahva vaimlise tasapinna möödu-puuks. Praegugi käib südalinnas kibe teetegemine. Aga tulevikus tahetakse ehitada koguni bituumenteed. Tahetakse ehitada ka võimas elektrijõujaam, et Põltsamaa oleks paremini elektrifitseeritud linn Eestis. Need on linnapea unistused ja need arvab ta teostada suutvat. Ja rohelist on linnas palju. Kui Põltsamaa tõsta välja kõige oma puude, jõe ja jõekäärukeste ja inimestega ning pista patta, saaks toreda värsket supi.

Hakanud ühel heal päeval Kold linna ilustamisega nii pihta, et võetud saed-kirved kätte ja löödud need parki kuivanud puude sisse. Linnas kisa lahti, et enne tahab ikka ilustada, aga nüüd saeb viimasegi puunatukese maha. Pärast

Linnapea Kold oma ilustusvahenditega

Šarž ajalehest Uudisleht 6.08.1935, Sen-Sen (Jaan Jensen).

*aga saanud linna pürjerid isegi aru, et Põltsamaale saab iluravi teosta-
da alul vaid lõikeriistadega, ja aidanud veel ise uusi puid mahavõtmi-
seks juurde märkida.*

*Siis aga tulnud üks saksa mutt paluma: jätku temale üks kuivanud
vana puu. Pidanud tema saama lapsepõlves emalt peksa ja olnud siis
selle puu õõnsuses päev otsa redus. Nüüd puu, kui elupäästja, nii kallis,
et kuidagi ei raatsi lahkuda..”*

Ehkki Kold oli oma linnas populaarne kuju, ei pääsenud temagi
konfliktidest, kohtuskäimisest ja kollasesse ajakirjandusse sattumisest.

Põltsamaa Teataja, 28.04.1934:

*„23.04.1934 oli Viljandi-Pärnu rahukogus arutusel Põltsamaa linna-
pea Goldi süüdistusasi, mille järele Gold oli omavoliliselt 1932. aastal
kohaliku elaniku Sule rendimaalt maha lõhkunud aia, põhjendades
oma teguviisi sellega, et ta oli Jüri Sule käes rendil oleva maatiiki ene-
sele ära ostnud. Rahukohtunik karistas Goldi omavoli eest 5-päevase
arestiga. Gold kaebas edasi, kuid rahukogu jättis otsuse samaks.“*

Uudisleht, 18.12.1934. „Miss Põltsamaa – mees!“:

*„Rida Põltsamaa seltskonnategelasi eesotsas linnapea hr G. Goldiga,
korraldasid laupäeva õhtul Põltsamaa Põllumeeste Seltsi saalis balli,
mille sissetulek oli määratud vaeslastele jõulurõõmu valmistamiseks.
Ball oli suurejoonelisemaid käesoleval sesoonil Põltsamaal ning oli
kokku meelitanud arvuka publiku, kes enamasti maskeeritud, mis siin
haruldane nähe. Ballilisi oli isegi Võhmast ning terve suur omnibuse
täis. Võhmalasest Miss Põltsamaa viis ka esimese auhinna ära, kuna
tädi Anna pidi leppima teisega. Muide mõlemad kaunitarid olid
mehed. Huviküllane ja hoogne lõbutsemine kestis hilise hommikutunni-
ni, mil ühes võhmalastega lahkusid viimased ballitajad.“*

Sakala, 15.10.1932. „Sõimas Põltsamaa linnapääd“:

*„Põltsamaa linnapääd saatis prokurörile kaebekirja selles, et teda on
kangete sõnadega sõimanud sama linna kodanik Hilda Kütt. Viimane
oli tulnud ühel päeval linnavalitsuse ruumidesse ning hakanud ilma
pikema jututa kohalviibivat linnapääd sõimama, nimetades teda karja-
poisiks, Venemaa hulguseks ning jaganud veel palju teisiigi aunimesid.“*

17. novembril 1932 teatab Sakala, et rahukohtunik leiab Hilda Küti
süüdi olevat ning otsustas teda karistada ühekuise arestiga.

Maaleht, 22.10.1932:

„Mõni aeg tagasi pakkus Põltsamaa linnavalitsusele küttepuid müüa keegi Reimani nimeline puukaupmees. Puudega ei saadud kaubale ja linnavalitsus jättis ostuoperatsiooni teostamata. Selle peale Reiman koos Põltsamaa Paala veski osaniku Praksigaga tõstis süüdistuse Põltsamaa linnapea Georg Goldi vastu, nagu oleks viimane puudeostmisel tahtnud välja pressida altkäemaksu. Selle puudeloo ümber tekkisid veel mitmesugused keerdsõlmed, mis viisid veskiomaniku Praksi mõneks ajaks trellide taha. Nüüd on kohtuvõimud süüdistuse Põltsamaa linnapea Goldi vastu lõpetanud. Küll aga on selle süüdistuse tagajärjel tekkinud mitu valetunnistuse protsessi.“

Sakala, 12.11.1932. „Põltsamaa linnapääd mustapesu päev“:

„Septembrikuu 23. päeval sattus Põltsamaa linnapääd Gold Lillemetsa all Uus-Põltsamaa elava abielunaise Rosalie Viksigaga kokku, kellega vahetati mõni sõna majaremondisse puutuvate küsimuste üle. Samal hetkel aga tormas jutuaajajate juurde linnapääd abikaasa Anna Gold ning tahtis oma meest ära viia, millega viimane aga rahul polnud. See viis aga linnapääd proua roopast hoopis välja ja ta tormas Viksi kallale, tituleerides teda õige alandavate nimetustega. Naiste heitlusse segas end vahele linnapääd.“

Neljapäeval oli see asi nüüd arutusel Põltsamaa rahukohtuniku juures. Pääle kohtusse ilmunud hulgaliste tunnistajate vannutamist, palub kaebealuse volinik asja arutada kinniste uste taga, millele kaebealuse volinik aga vastu vaidleb ja mille pääle rahukohtunik otsustabki asja avalikult arutada. Kaebealuse kaitsja püüab oma kaitsealuse süüid pehmendada asjaoluga, et viimase mees pole mitte truu, mille läbi kaebealune sattunud ärritatud meeleollu. Terve rida tunnistajaid teavdabki jutustada lugusid, mis näitavad linnapääd halva abielumehena. Nii selgitatakse pikemalt ühte autosõitu, kus ilmnenu kaebaja ja linnapääd vaheline soe vahekord. Samuti jutustavad tunnistajad, et linnapääd sageli külastanud kaebajat ajal, mil viimase mees viibinud kodust ära. Ning ka kohtule esitatud kohaliku ajalehe artikkel tõendab, et linnapääd olnud eriti armuline mehe vastu, kelle naine talle sümpatiseerinud, nimetades teda majavanemaks ja tööde kümnikuks.

Rahukohtunik otsustas kaebealust Anna Goldi karistada sõnadega ja teoga auhaavamise pärast 40 kr rahatrahviga või kahenädalase arestiga. Kaebealune, kel oli samal päeval sünnipäev, pidas end väga võidukalt ülal kogu protsessi vältel ning tähendas mitmed korrad, et

paneb kõik rattad käima, aga meest käest ära ei anna. Protsess ise äratas suurt tähelepanu kujunedes kohalikuks suurprotsessiks ning kohtusaal taheti uudishimulike kuulajate poolt lõhki ajada. Olgugi, et asja arutamine kestis õhtuni, ei läbenud keegi lahkuda.“

Sakala, 21.01.1933. „Nurin Põltsamaa linnapää vastu“:

„Hiljuti lõppes Põltsamaal suur „difteriidipanaama“ linnaarsti võiduga. Tervishoiupäeavalitsus andis oma vankumata otsuse, et linnaarst dr. med. Prima pole süüdi tema vastu tõstetud süüdistuses, nagu poleks ta küllaldaselt hoolt näidanud difteriidis vaevlevate laste vastu. Selle „sõjaga“ ühtlasi tekkis rahva, eriti puudustkannatavate vaeste laste vanemate seas, linnapää Goldi vastu suur nurin ja pahameel. Olles ise kohaliku sotsialistliku partei liider ning tuus, on linnapää need ringkonnad, kellele ta võlgneb tänu koha ning trooni eest, hoopis unustanud. Nii tuli ette massilisi suremisi difteriiti vaesema kihu juures, kuna ei saadud linnavalitsuse poolt mingit abi ega toetust.“

Sakala, 23.11.1934. „Põltsamaa linnapää mõisteti õigeks“:

„Põltsamaa linna raiskvee torustik lõppes linna ligidal, maantee lähedal ja levitas ümbruskonnas halba lehma. Seda kaalus linnavalitsus ning otsustas torustikku ümber korraldada. Töö lasti ära hinnata tehnikul, kelle arvates pidi jätkuma 2000 kroonist. Järgmisel aastal asus linna teenistusse diplomeeritud insener ning viimase arvestuse järele ei jätku 2000 kroonist, kuna ümberehitamisele oleks tulnud terve raiskvee kanalisatsioon. Siiski alustati tööd esialgu eelarvesse võetud summa ulatuses. Vahepeal oli aga pööranud tähelepanu halvale lõhnale ka politsei ning tegi korralduse kanalisatsioon korda seadida kahe nädala jooksul. Kuna linnavalitsus nimetatud tööga arvas valmis jõuda alles tuleval aastal ja paari nädalaga veel midagi ei suutnud teha, võeti linnapää Georg Gold ja linnanõunik Oskar Valdmann¹² kohtulikule vastutusele.

Teine süüdistus linnapää vastu oli tõstetud võimupiiridest üleastumises. Nimelt oli majaomanik Saar palunud luba oma veekloseti toru juhtimiseks nimetatud raiskvee kanalisatsiooni, milline luba temale ka linnapää poolt anti. Lubaduse oli aga linnasekretär unustanud protokollimast ning linnapää poliitilised vastased kasutasid juhust ja tõstsid kaebuse, nagu oleks linnapää toiminud omavoliliselt ja salaja. Viimase süüdistuse kui aluseta lõpetas prokurör ära.

¹² Oskar Valdmann arreteeriti 1945. aastal ja talle mõisteti 15+5, st 15 aastat vangilaagrit ja viis aastat asumist. (H.R.)

Esimest asja arutas Põltsamaa jaoskonna rahukohtunik ja leidis, et politsei käsku pole täidetud ja karistas linnapääd 60-kroonilise ja linnanõunik Valdmanni 40-kroonilise rahatrahviga. Nimetatud otsusega ei jäänud Gold ja Valdmann rahule ning kaebasid edasi Viljandi-Pärnu rahukogule, kus seda asja täna arutati. Rahukogu leidis, et sellist tööd nagu kanalisatsiooni ümberehitamine kahe nädalaga lõpetada on võimatu ja mõistis kaebealused õigeks.“

Sakala, 17.03.1932. „Omapäraseid spordiharrastajaid“:

„Viimasel ajal on suusaspord suuri hulki köitnud. Ka Põltsamaal. Kuid siin pääle suusaspordi harrastatakse veel pikamaa käike, küll saabastes ja ilma. Üks esimestest pioneeridest sel alal oli tuntud Buddha preester paljasjalgne Tõnisson, kuid kes hiljemini Põltsamaalt ära siirdus, jättes maha oma jüngrid sepp Lindebergi ja Võisiku mehe Alliku, tuntud Tidi nime all, kes mõlemad suurima innuga harrastanud paljajala sporti, iseäranis pakase ilmaga. Esimesele selleks tõuke andis ta oma teine pool, kes peitis saapad ära, et mees ei saaks minna kõrtsi. Kuid kange mees ei lasknud end kohutada ja läks palja jalu.

Pääle nende on Uue-Põltsamaa vallas koolmeister, kes ei tarvita kunagi ühtki sõidukit, vaid kasutab oma pikemateks ja lühemmateks käikudeks looduse poolt selleks antud ihuliikmeid ja neidki suuremalt jaolt katmatult.

Kuid kõiki eelnimetatuid jätab varju Põltsamaa sotsialistist linnapääd, kes on mitte ükski, kohaliku lehe ankeedi tulemuste järele, tuntuim ja lugupeetuim kodanik Põltsamaal, vaid ka suurim jalakäija ilmastiku ja teolude pääle vaatamata, kuid mitte paljasjalgne. „Leiutati“ ta käesoleval talvel, kui ta käis Tallinnas aatekaaslaste kongressil. Tollest ajast on ta veendunud jalakäija ja teeb seda mitte rahaahnusest, vaid et olla eeskujuks linnakodanikkudele kokkuhoiu mõttes.“

Sakala, 21.09.1938. „Ka Põltsamaal on oma „hümn““:

Soomes olevat igal maakonnal ja linnal oma hümn. Ka meil näib tulevikus kujunevat samasugune olukord. On ju praegu juba olemas Mulgimaal ja Saaremaal nõ poolametlikud hümnid – neist mulkide „Om maid maailman tuhandit – üitsainus Mulgimaa“ isegi väga populaarne. Seda lauldakse nüüd igal pool pidustustel. Järjekorras on saanud omale „hümni“ Põltsamaa. Nimelt on vanema põlve luuletaja Reinhold Kamsen loonud laulu, mis pühendatud Põltsamaale ja tema kaunile loodusele. See laul kõlab järgmiselt:

*Ei ole siin Alpi harju,
Maa põline põllumaa.
Siin leiba ja pääle varju,
Siin ilus on elada.*

*Siin Paala lainte rinnal
Puud pärjana kalda eel.
Siin elutöös kodumaa pinnal
Ei mures murdu me meel.*

*Meid elustab ainus püüe
Su õnneks siin elada.
Üksainus me südame hüüe:
Jää ikka sa õitsema!“*

Jälle metsas

Kold elas tagasihoidlikult, mitte priiskavalt ja luksulikult. Kodus oli tal suur aed, peeti ka loomi. Kui saabusid ärevad ajad, siirdus ta Pärnumaale, sest kartis, et kunagine Siberi surmaotsus võidakse nüüd ellu viia. Ta ehitas Are vallas metsa onni, mida kutsuti Pelgumäe lossiks. Jõulude ajal 1940. aastal kolis tema juurde ka Pajusoo vallavanem. Sõja alguspäevil valgus metsadesse järjest rohkem mehi. Koldi juurde kogunes kümneliikmeline salk.

Pärnumaa mees Jaan Juuriksoo nägi Georg Koldi tollal oma kodutalus, kus too kunagi sajandivahetusel oli töötanud. Juuriksoo kuulis Koldilt Siberi mälestusi. Kold rääkis ka, et kui ta Venemaalt tagasi jõudis, külastas ta kohe siseministeeriumi, et tänada ametnikke elupäästmise eest. Ta küsis neilt, kuidas osati teda Venemaalt otsida. Talle vastati, et venelased ise pakkusid teda. Ja et nad said tema kohta käivat juurdlusmaterjali, mida nad lugesid nagu põnevat kriminaalromaani.

Pärast 14. juuni küüditamist hakkas ka Jaan Juuriksoo end metsas varjama ja oli sageli Koldi punkris. Juba varem oli Koldi punkrikaaslaseks saanud Aleksander Vint, kaitseliitlane Põltsamaa lähedalt Lahaverest. Vint oli kodutalu põõningult alla hüpanud ja saanud nii tagaajajate käest põgenema. Siis viiski Koldi väimees Mihkel Ollino ta Pärnumaale. Kold soovis, et teda kutsutaks Jüriks.

Kold oli hea organisaator ja oskas inimesi veenda. Ka polnud ta metsas olles „pimeduses“ elanud. Talle oli teada kõik, mida välisraadio

rääkis. Ta suutis koguni veenda ühte Are valla aktivisti nii, et see tõi teateid vallamajas sündivast.

Pärast seda, kui 22. juunil algas sõda Saksamaaga, metsavendlus laienes ja aktiveerus. Noored mehed, kes olid saanud kutse Puna-armeesse, liitusid meelsamini metsavendadega kui läksid kaasa mobilisatsiooniga. Nüüd oli vaja ka rohkem mehi valveteenistusse, sest algas hävituspataljonide formeerimine.

Koldi ja teiste lähemal asuvate metsavendade tähtsaimaks valve- ja kaitseobjektiks sai Tootsi briketivabrik. Viluvere metsavennad, kellega otsesidet polnud, peatasid Viluvere jaama juures kinni Pärnu poolt tuleva rongi, mille vagunid olid täis Sindi kalevit ja vabriku kallimaid osi, värvitruki seadmeid ja muud. Kahjuks ei suutnud nad rongi kaua kinni hoida, sest Väandra haruteelt lähenes rongi päästmiseks suur hävituspataljoni üksus ja metsavendadel tuli taanduda.

Rong sõitis Tallinna poole. Paari päeva pärast said metsavennad Viluvere jaamast teate, et Lellest on üks hävituspataljoni üksus rongiga Pärnu suunas välja sõitnud. Oli karta, et selle üksuse ülesanne on Tootsi vabriku hävitamine. Kold jäi koos teiste rühmadega Tootsi jaamast paari kilomeetri kaugusel häireolukorda ja kiskus raudteerööpaid üles, et takistada rongi edasisõitu. Aga rongi ei tulnud. Varsti saabus Viluvere jaamast teade, et hävituspataljon oli Kõnnu ja Viluvere vahel ühe raudteesilla õhku lasknud ja Tallinna poole tagasi sõitnud. Kõik hingasid kergendatult.

5. juulil 1941 oli lõuna pool näha suurt tulekahju: hävituspataljon põletas Kilingi-Nõmme linna. Sõda jõudis meestele metsas ikka lähemale ja see muutis neid ärevaks. Nad läksid kaugele Tootsi rappa. Igaüks, kel oli vintpüss, tegi ühe proovilasu, et torud roostest puhtaks saada. Nii soovitas pealik Jüri. Paraku selgus, et nende relvadega ei saa tabavat tuld anda. Sellest hoolimata tulistas Koldi rühm 6. juulil alla koguni Nõukogude lennuki. Sellelt monteeriti maha terveks jäänud kuulipilduja.

Samal päeval läksid mehed Murru telefoni kõnepunkti, enne panid aga ühe kilomeetri kaugusel sellest välja relvastatud valvurid. Sama tegid nad Tori poole viival teel. Kold palus telefonile täitevkomitee esimehe ja ütles talle: „Siin räägib metsavendade pealik Jüri Kold Murru kõnepunktist. Teeme teile teatavaks olukorra – sakslased on tulemas, teid kui nõukogude võimu esindajat ähvardab mahalaskmine. Te olete küllalt inimlik olnud, tulge meie kaitse alla. Teen teile veel teatavaks, et olete esimehe kohustustest vabastatud ja teil tuleb anda amet üle eesti-

aegsele vallavanemale Jaan Juuriksoole. Annan temale telefoni üle.“ Jaan Juuriksoo jätkas: „Te teate ise, et olukord on kriitiline. Te kardate võib-olla vallahahvast. Härra Koppel, nüüd seisate valiku ees, kas minna taganevate punastega kaasa Venemaale või jääda kodumaale. Kui otsustate siia jääda, siis kutsun teid üleminekuperioodiks meie juurde metsa. Juhul kui te ei saa või ei soovi meie juurde tulla, saatke meile Pärivere sovhoosist üks veoauto, mida meil on vaja.“

Vallavalitsuses kuulas kõnet pealt vallaametnik, Juuriksoo tulevane abikaasa. Koppel oli olnud väga löödud. Ta oleks vahest meeste juurde metsa läinud, kuid ta oli oma perekonna juba Venemaale evakueerinud. Koppel ei vastanud kummalegi mehele ühtegi sõna, aga veoauto saatis küll. Metsavennad said autot kasutada vaid paar päeva, siis saatis Pärivere sovhoosi direktor neile teate, et kui ta autot tagasi ei saa, võetakse tal pea maha. Nii tuligi auto tagasi saata.

Varsti pärast telefonikõnet Are vallamajja oli Tori poolt tuleval teel kuulda tulistamist. Kold ja Juuriksoo ruttasid koos teistega sinna. Selgus, et üks miilits oli Tori poolt mootorrattaga tulnud ja metsavendade valvemeeskond oli tema pihta tule avanud. Miilits põgenes mööda teeäärset võsa tagasi ja jättis mootorratta teele.

Mõne aja pärast tuli üks veoautotäis punaväelasi, võttis metsavendadest vaid mõnesaja meetri kaugusel ahelikku ning hakkas võsa ja metsa kammima. Metsavendadel oli targem kaduda ja seda nad ka tegid. Need, kes olid olnud püsivalt metsas, koondusid varem kokku lepitud kohas. Pealik Jüri (st Kold) jäi aga tüki ajaks kadunuks. Ta tuli oma rühma juurde alles järgmisel päeval. Ta oli läinud metsa kaudu haarangutegijate selja taha, jäädes jälgima punaväelaste auto tagasi sõitu. Ta ütles, et kui ta oleks näinud punaväelaste hulgas mõnda oma meest vangistatuna, oleks ta avanud tule lootuses, et tekkinud segaduses saaksid need põgeneda.

Nüüd arenesid sündmused kiiresti. Saksa lennuväe äkkrünnak Pärnu lennuväljale oli hävitav. Üks vigastatud Vene lennuk tegi häda maandumise Tootsi turbaväljakul ja vajus rappa. 8. juuli keskpäeval põgenes Arest punane vallatäitevkomitee. Kold ja Juuriksoo jagasid parkümmend relvadega metsavenda kahte rühma ja panid valged sidemed käe ümber.

Kold läks suurema jaoga Tootsi briketivabriku suunas, Juuriksoo ülejäänutega Are poole. Öhtu eel jõudis Juuriksoo rühm Aresse ja kohatas seal Saksa sõdureid, kes olid mõne tunni eest Pärnust läbi kihutanud, kusjuures samal ajal olevat Vene miilits veel sillal valvet pidanud.

Sakslased täiendasid meeste relvastust venelastelt võetud püsside ja laskemoonaga.

Öösel hakkas üks Vene väeüksus Tori poolt tulles Suigule peale pressima. Vastas oli neil vaid neli metsavenda. Juuriksoo sõitis Aresse sakslastele teatama, et neid ootab oht küljelt peale tungiva Punaarme üksuse näol. Suigu kaitseks sõitis välja paar-kolm meest kuulipildujatega. Üks neist ütles, et sõja algusest peale sõdis ta venelaste vastu, kuid polnud veel ühtegi venelast näinud. Arvas, et ehk nüüd näeb. Aga ei näinud, sest neli metsavenda olid kaitsel südid ja punaarmeelased pidi taanduma, jättes maha ühe haavatud hobuse ja vankri mitmesuguse sõjavarustusega.

Kui Kold oma grupiga Tootsi alevikku jõudis, olid agaramad mehed seal juba neli või viis aktiivsemat kommunisti puuri pistnud. Kold kuulas nad üle, leidis, et nende süü on väike, ning käskis nad vabaks lasta. Paljukannatanud inimesena oli ta väga humaanne ning rõhutas, et inimsaatuste üle ei tohi otsustada kergekäeliselt. Järgmisel päeval sõitsid Saksa motoriseeritud sõjaväeüksused Tallinna poole, läbisid Märjamaa ning sõitsid edasi. Hävituspataljonid ja Vene sõjaväeüksused taandusid.

Koldi ja Juuriksoo metsavendade rühm sai Tootsi vabrikust veoauto ning sõitis läbi mitme asula, Eesti lipp lehvimas, luureks ees kaks meest mootorratastel. Nad läbisid marsruudi Are–Pärnu-Jaagupi–Kergu–Viluvere ning naasid Tootsi. Kõikjal tervitasid neid metsadest ja peidukohtadest välja tulnud rõõmsad kaasmaalased. Vaenlasi polnud kusagil näha. Selle paraadsõiduga lõppes ka seekordne metsavendlus. Kõik läksid peagi tagasi kodudesse.

Sakslastel aga seisid veel ees kokkupõrked ja lahingud punastega Vilveres, Pärnu-Jaagupis ja mujal. Ja need nõudsid inimohvreid. Sakslane tõmbus Pärnu lähistelega tagasi, arvestades, et tal tuleb lahingusse astuda Saaremaalt ja Hiiumaalt taanduvate Vene vägedega. Ta eksis: saartel olevad väed jäid kohale. Paari päeva jooksul toimusid aga kokkupõrked tagasi tõmbuvate hävituspataljonidega.

Kold ja Pajusi valla mees Aleksander Vint (ka tema oli pääsenud 1941. aasta kevadel arreteerimisest) võtsid ette pikema teekonna, et koju jõuda.

Kui Kold juba Põltsamaal tagasi oli, sõitis sinna Eesti Omavalitsuse juht dr Hjalmar Mäe, et teha talle ettepanek hakata jälle linnapeaks. Sõja ajal ju valimisi polnud. Kold ei tahtnud esialgu küll ametit vastu võtta, kuid tal olid majavõlad veel maksmata ja teenimise mõttes ta

Põltsamaa linnavalitsuse maja 1930. aastatel. Seisab Georg Kold.

siiski soostus. 24. juulil 1941 ilmus Põltsamaa linnavanema käskkiri nr 1: „Saksa sõjavägede komandandi ettepanekul mina, Georg Jüri p Kold, asun Põltsamaa linnavanema kohuste täitmisele, arvates tänasest kuupäevast.“

Kolmas surmaotsus

Kold jõudis olla aasta linnapea, kuid peagi hakkasid talle sakslaste nõudmised vastu. See viis konfliktini. Oli ju sõjaaeg ja hästi see lõppeda ei saanud. Georg Kold arreteeriti 7. juulil 1942 kell 16 poliitilistel põhjustel. Konflikt tekkis seetõttu, et sakslased tahtsid võtta Põltsamaa elektriijaama oma kontrolli alla ja konfiskeerida vaskjuhtmed, mis olid varutud selleks, et ühendada Põltsamaa Ulila elektriijaamaga. Lisaks tülide juhtmete pärast heitis Kold sakslastele ette 700-aastast orjaaega. Samal päeval sai ta politseist koos relvadega põgenema, sest oli korraks üksi jäetud. Politseijaoskond asus tollal Leihbergi maja teisel korrusel.

Samal õhtul oli Viljandi prefekt sunnitud teatama: „Täna kell 16.30 põgenes Põltsamaa pol. Jsk. ruumest Georg Jüri p. Kold sünd 1.12 (2.12) 1884 aastal (1885) Pärnumaal Enge vallas Uduvere asunduses. G. Kold on 183–185 cm pikk, blond, paljaks aetud peaga, teravate väljalatuvate põsenukkidega, seljas hall ülikond ja kv sinel, jalas kingad või poolsaapad – pruunid või mustad. Kaasas sv vintpüss, süsteem teadmata. Koldi viimane elukoht oli Põltsamaal, kust temal oli välja antud *ausweis*.“

Algul tuldi teda otsima tütre Ludmilla Ollino juurde, kelle abikaasa oli tollal Saksa sõjaväes. Ei öeldud, keda otsitakse. Koldi ei olnud ka kodus Kuperjanovi tänaval. Ta oli läinud hoopis Kreutzwaldi tänavale Viksi juurde peitu. Lõpuks jõudsid otsijad sinna. Kold sai küll akna kaudu põgenema, kuid teda tulistati ja ta sai haavata. Kold tabati ja viidi haiglasse.

Põltsamaalane Irene Saar oli haiglas sünnitamas. Ludmillale öeldi, et mingi ta Irenet vaatama, siis näeb ka isa. Isa palat oli haigla teisel korrusel. Omakaitsemees valvas haavatut. Ludmilla tegi ukse lahti ja nägi isa. Too magas. Tütar ei saanudki temaga rääkida. Kold oli palju verd kaotanud. Hiljem anti tema verised riided omastele kätte. Esmaabi oli haavatule andnud dr Vipper¹³. Pärast viidi Kold Põltsamaalt Tallinna Patareisse ja raviti edasi.

Kohtuistungiks toodi Kold tagasi Põltsamaale. Algul hoiti teda van-

¹³ Tema jäigi hiljem Ludmilla Ollino perekonnatuttavaks. Ludmillal sündis 1945. aastal haige südamega tütar ja Vipper ravis teda. (H.R.)

gis Viljandi maanteel asuvas Vana-Põltsamaa vallamajas. Sinna sai talle omakaitsemehega piima saata, kuid ta polnud piimaga harjunud ja see tegi tal kõhu lahti. Kui Koldi viidi vallamajast kohtumajja, viskasid põltsamaalased talle kui endisele linnapeale lilli. Koldil olid käed raudus ja kõik lilled kukkusid tänavale. Pärast kästi tänavapühkija Kütäl tänav puhtaks teha.

Kohus mõistis Koldi surma – juba kolmandat korda. Seekord oli põhjus keeldumine koostööst sakslastega. Aga siis kuuldi, et kohtualune oli võidelnud Siberis punaste vastu. Selle peale surmanuhtlus tühistati ja asendati see 10-aastase vangistusega.

Kohtuistungil olid Saksa mundris mehed, kellega Kold rääkis saksa keeles. Üldse oskas ta mitut võõrkeelt: vene, saksa, prantsuse ja natuke ladina keelt. Saal oli rahvast täis, inimesi jätkus ka tänavale. Mitmed nutsid. Ka naine ja tütar olid kohtus. Et Kold rääkis saksa keelt aeglaselt, pandi lõpuks tööle tõlk. Ka tema oli Saksa mundris.

Pärast kohut viidi Kold kahe omakaitseelase saatel jälle vallamajja, tütar Ludmilla saatis teda. Siis saadeti Kold Viljandi vangimajja ja pandi seal kantseleitöö peale.

Ludmilla Ollino oli kolinud pärast isa arreteerimist linnavalitsuse majast oma koju Kuperjanovi tänavale. Sinna pandi korterisse üks noor eesti poiss, kes oli pärit Narvast ja töötas Põltsamaal politseis, kuid käis tihti Viljandis komandeeringus. Kui Ludmilla rääkis, et tema isa on Viljandis vanglas, tegi politseinik ettepaneku, et võib talle viia paki. Nii läkitas tütar isale mitu pakki. Ühe korra sai ta saadetise ise üle anda ja pool tundi isaga vestelda.

Lõpetuseks

1944. aasta septembris, kui sakslased põgenesid, tehti Viljandi vangla ukсед lahti. Uste avaja oli öelnud: „Eesti mehed, minge!“ Aga enne oli Koldi jaoks jalgratas Põltsamaalt Viljandisse toodud. Vabanenuna sõitis Kold Pärnumaale oma õe juurde, kes elas Ludmilla mehe Mihkli talus.

Oma kodulinna Põltsamaale Kold enam ei jõudnud. Ta jäi Pärnumaale end varjama ja elas enamasti üksikult metsas. Ludmilla käis isa mitmel korral Pärnumaal vaatamas, kui too ema venna juurde külla tuli. Nii said nad mõned korrad vestelda. Viimane kohtumine toimus 20. mail 1948. Siis käis Ludmilla ka isa punkri juures metsas. Isa oli nii soovinud, öeldes, et kauaks teda enam pole. Ta igatses küll Põltsamaale, kuid see oli kardetav ning oleks pannud ohtu majas elavad naise Anna ja

tütre Ludmilla koos kahe lapsega. Nii otsustati, et ta jääb Pärnumaale. Enne lahkumist ütles Kold tütrele, et küll ta siis märku annab, kui surm hakkab saabuma.

Nii see juhtuski. 1948. aasta 8. juulil tuli Ludmilla metsast marjult. Väsinuna läks ta tuppa, kus seinal rippusid isa ja ema pilt. Riideid vahetades vaatas ta isa pilti ja astus millegi sunnil selle poole. Ta vaatas isa silmadesse ja nägi, kuidas sealt välkusid nagu mingid rõngad tema suunas. Siis mõtles ta isa peale, et mis tal seal metsas nüüd on. Ta hüüdis emale, et hakkab segaseks minema, ja haaras peast kinni.

Ludmilla sõitis Pärnumaale, kuid kaaslased olid Koldi juba maha matnud. Matustel olid lähedal elavad omaksed, väimees Mihkel Ollino emaga. Mihkel Ollino oli Koldi veel surmapäeval külastanud ja toitu viinud, kuid sööjat temast enam ei olnud.

Haud kaevati punkri ette ja ehteks istutati sõnajalad. Metsavennad olid lahkunule isegi kirstu meisterdanud ja see lasti hauda aupaukude saatel. Puusse täksiti rist ja initsiaalid.

Georg Koldi metsamajakesse, mis oli vitstest punutud ja tihendatud ning mille katuseks oli tõrvapapp, läksid pärast elama Mihkel Ollino ja veel kaks meest. Kuid juba 1948. aasta sügisel korraldatud haarangu ajal saadi nad kätte. Üks lasti maha, Mihkel Ollino sai käest raskesti haavata. Mahalastud mees maeti Koldi haua lähedale.

Võimumehed aga ei uskunud, et Kold on surnud. Nad soovisid, et haud avataks. Kui see oli juba pooleldi lahti kaevatud, siis lõpuks usuti ja lasti muld tagasi ajada. Sama sugulane, kes hauda kaevavas, viidi koos emaga 1949. aastal Siberisse. Põltsamaalt küüditati Koldi tütar Ludmilla koos kahe väikese lapsega ja halvatud haige ema Annaga. Äraviimisel loeti Ludmillale ette, et ta peab Siberisse minema oma mehe pärast. Haige ema läks vabatahtlikult kaasa. Ta jõudis halvatusena ka tagasi ja elas Tallinnas veel palju aastaid. Keegi neist tagasitulnutest ei tohtinud asuda elama Põltsamaale.

Enne küüditamist pidas Ludmilla loomi. Kits, kanad, jäneseid ja siga olid just enne tapetud, kuid kaks lehma anti peredesse pidamiseks. Üks inimene kolis ära koos lehmaga, aga teise kasvas naabripere professor Helmut Piirimäe ema soovitusel üles ja andis selle hiljem Ludmillale tagasi. Et ta elas Tallinnas, müüs Ludmilla lehma elusloomana maha.

Kodumajas elasid teised, seda võis vaid kaugelt vaadata. Seal olid kolm tuba, köök, sahv, WC, koridor ja eeskoda. Georg Kold ei lasknud panna majja telefoni: ta tahtis kodus pärast tööd puhata. Samas

käis ta õhtuti linnavalitsuses kirjatööd tegemas, sest päeval pidi ta külastajatega vestlema ja siis polnud aega.

Ka Ollino perel oli krunt võetud, kuid ehitama ei jõutud hakata. Aed oli juba ümber ehitatud ja maad sai kasutada. See asus Magnuse maja kõrval, seal olid hiljem suur parkimisplats ja vorstitsehh.

Ludmilla Ollino on meenutanud, et kui tema isa tänaval jalutas ja leidis mõne armetu kodutu looma, võttis ta selle kaenlasse ja tõi koju. Ta sai selle eest tihti pahandada, eriti siis, kui neid hoolealuseid kodus juba liiga palju sai olema.

Georg Kold jääb meie mällu kui sirgeseljaline eesti mees, kes igas olukorras oli truu Eesti Vabariigile. Ta mõisteti kolm korda surma, kuid ikkagi suri ta vaba mehena, valides oma viimaseks pelgupaigaks sünnimaakonna Pärnumaa metsad.

7. juulil 1991 avati tema surmapaigas mälestuskivi. Hauakivi peal on kiri: „Georg Kold 1.12.1885–8.07.1948. Surmani truu Eesti Vabariigile.“

Et seda kohta leida, tuleb sõita Pärnu–Paide maanteed mööda Tootsi ristmikuni ja sealt 800 meetrit Tootsi poole.

Selle loo kirjutaja võlgneb tänu Põltsamaa Muuseumile ja eriti Helle Kullile Georg Koldiga seotud mälestuste ja fotode eest, samuti Herki Helvesele Viljandi Muuseumist piltide töötlemise eest.

ALLIKAD JA KIRJANDUS

ERA, f. R1061, n. 1, s. 1, 221

ERA, f. 3142, n. 2, s. 332, 1163

Saaga, 5258-1-20, lk 157. EAÕK Kärgu koguduse sünnikanne nr 11/1884.

Helle Kulli ajaloovihik. http://www.hot.ee/poltsamaamuuseum/helle_kull.html

Jaan Juuriksoo mälestusi (kirja pandud Laagris 1980. aastatel Tunne Kelami poolt).

Jaan Juuriksoo, Legendaarne vabadusvõitleja. Päevaleht, 30.11.1993, 1.12.1993, 2.12.1993.

Ka Põltsamaal on oma hümn. Sakala, 21.09.1939.

Küllo Arjakas. Surmani truu Eesti Vabariigile. Maaleht, 4.07.1991.

Ludmilla Ollino mälestused (kirja pannud Helle Kull).

Läbi põlise Põltsamaa. Uudisleht, 28.07.1935.

Miss Põltsamaa – mees. Uudisleht, 18.12.1934.

Nurin Põltsamaa linnapää vastu. Sakala, 21.01.1933.

Omapärased spordiharrastajad. Sakala, 17.03.1932.

Puutöölise pojast Siberi mässujuhiks ja Põltsamaa linnapeaks. Külaleht, 24.01.1935.

Põltsamaa elu. Uudisleht, 4.01.1933.

Põltsamaa kõverpeeglis. Sakala, 9.09.1939.

Põltsamaa linnapää must päev. Sakala, 28.05.1932.

Põltsamaa linnapää mustapesu päev. Sakala, 12.11.1932.

Põltsamaa linnapää mõisteti õigeks. Sakala, 23.11.1934.

Põltsamaa linnapää sai söimata. Sakala, 17.11.1932.

Põltsamaa. Uudisleht, 26.02.1935.

Ring ümber kodumaa. Põltsamaalt. Postimees, 25.04.1934.

ETERNALLY FAITHFUL TO THE REPUBLIC OF ESTONIA

Heiki Raudla

Georg (Georgi) Kold (Gold) was born on 01.12.1884 in Pööravere parish in Pärnu County in the family of master builder Jüri Kold. He studied at Uduvere parish school and thereafter worked as an assistant teacher in the same school, as a secretary of peasant affairs in Pärnu and as an accountant in Riga and Jelgava.

After that Kold worked in the governorate of Irkutsk and during the First World War, as the secretary of the army committee in Kirensk County. In 1918 Kold was elected the mayor of the city of Kirensk. In the years 1918–1919 he fought against Red Army units, he was imprisoned and sentenced to death. In 1926 he was exchanged for communist Yurkovski and Kold was free to return to Estonia.

In the years 1930–1940 and 1941–1942 Kold worked as the mayor of Põltsamaa. From 1942 to 1944 Kold was in the prison of Viljandi. He was charged with not collaborating with the Germans.

In the years 1944–1948 he sheltered in the forests of Pärnu County. Georg Kold died on 8 July 1948.